

รายงานการศึกษาและวิเคราะห์อุตสาหกรรมอาหาร กลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาลและ ผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของการศึกษา

รายงานฉบับนี้เป็นการศึกษาอุตสาหกรรมอาหาร กลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมพื้นฐานที่สำคัญของไทย โดยสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ในโครงการจัดทำฐานข้อมูลทุติยภูมิวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมรายสาขา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างองค์ความรู้เบื้องต้นสำหรับผู้ประกอบการในปัจจุบัน และนักลงทุนที่มีความสนใจต่อการลงทุน ซึ่งหัวข้อในการทำการศึกษจะประกอบไปด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษา การวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นสิ่งแวดล้อมทั่วไป ปัจจัยที่เป็นสิ่งแวดล้อมเจาะจง ปัจจัยในด้านการบริหารจัดการ และการวิเคราะห์สรุปสถานการณ์ในปัจจุบันของอุตสาหกรรม ตามลำดับ

อุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล เป็นอุตสาหกรรมที่มีความต่อเนื่องกัน อีกทั้งยังเป็นผลิตภัณฑ์กลางน้ำของอุตสาหกรรมอื่นอีก เช่น อุตสาหกรรมอาหาร ขนม เครื่องดื่ม และยา ที่มีน้ำตาลเป็นส่วนผสม นอกจากนี้ผลพลอยได้จากน้ำตาล เช่น กากอ้อย กากน้ำตาล เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมโรงงานไฟฟ้าชีวมวล โรงงานกระดาษ โรงงานน้ำส้มสายชู โรงงานผลิตซูรต อุตสาหกรรมผลิตเอทานอล อุตสาหกรรมปุ๋ยชีวภาพ

น้ำตาลจัดเป็นสินค้าบริโภคที่มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของประชาชนทุกคน ครัวต้องบริโภค น้ำตาลทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นจำนวนมาก ดังนั้น รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมนี้ด้วยการทำหน้าที่กำกับและควบคุมอุตสาหกรรมน้ำตาลทั้งหมด โดยให้อุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลไทยอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาลทราย พ.ศ. 2527 ซึ่งกำหนดให้คณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย ทำหน้าที่ควบคุมปริมาณน้ำตาลให้มีปริมาณเพียงพอ กับปริมาณความต้องการน้ำตาลภายในประเทศ โดยทุกปีคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย จะประมาณการปริมาณน้ำตาลที่จะบริโภคภายในประเทศ จากนั้นกำหนดเป็นโควต้า และกระจายโควต้าตามสัดส่วนปริมาณน้ำตาลที่ผลิตได้ ให้แก่โรงงานน้ำตาลตามปริมาณที่แต่ละโรงงานผลิต และเพื่อลดปัญหาเรื่องผลตอบแทนจากการขายน้ำตาลระหว่างชาวไร่อ้อยและโรงงานน้ำตาล รัฐจึงประกาศใช้ระบบแบ่งปันผลประโยชน์ในอัตราร้อยละ 70:30 ตั้งแต่ปีการเพาะปลูก 2525/2526

เป็นต้นมา โดยแบ่งปันผลประโยชน์จากรายรับสุทธิที่ได้จากการจำหน่ายน้ำตาลทั้งภายในและต่างประเทศให้ชาวไร่อ้อยร้อยละ 70 และโรงงานน้ำตาลร้อยละ 30 ส่วนราคาจำหน่ายน้ำตาลภายในประเทศถูกควบคุมภายใต้ พระราชบัญญัติว่าด้วยสินค้าและบริการปี 2542 โดยภาครัฐจะเป็นผู้กำหนดราคาจำหน่ายน้ำตาลภายในประเทศ นอกจากนี้การจัดตั้งโรงงาน การย้ายฐานการผลิต หรือการขยายโรงงานต้องได้รับอนุมัติจากภาครัฐเสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินการได้ ดังนั้น จึงทำให้การบริหารจัดการอุตสาหกรรมน้ำตาลไม่คล่องตัวเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังทำให้ราคาน้ำตาลไม่เป็นไปตามกลไกทางการตลาดและต้นทุนที่แท้จริง

ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตน้ำตาลอยู่ในอันดับ 1 ใน 5 ของโลก โดยผลผลิตรวมทั้งประเทศ 72.882 ล้านตัน ปริมาณการส่งออกในปี 2550 มีมูลค่า 2.09 ล้านตัน เป็นน้ำตาลทราย 2.02 ล้านตัน มูลค่ารวมการส่งออกของน้ำตาลและผลิตภัณฑ์ เท่ากับ 31.727 ล้านบาท จัดว่าเป็นสินค้าส่งออกที่นำเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศประมาณร้อยละ 15 ของมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรทั้งหมด นอกจากนี้ยังเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยนับแสนครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาสังคมที่เกิดจากการว่างงานในชนบท ทำให้เกิดการจ้างงานในชนบทกว่า 600,000 คน มีเงินทุนหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจไม่ต่ำกว่า 150,000 ล้านบาทต่อปี และสามารถทำรายได้ในรูปของภาษีให้กับรัฐบาลหลายพันล้านบาทในแต่ละปีด้วย

ในการผลิตน้ำตาลนั้น จะแบ่งการผลิตออกเป็น 2 ชนิด คือ น้ำตาลทรายขาวและน้ำตาลทรายดิบ โดยปริมาณน้ำตาลทั้งหมดที่ผลิตได้เป็นน้ำตาลทรายดิบประมาณร้อยละ 55 และน้ำตาลทรายขาวประมาณร้อยละ 45 การผลิตน้ำตาลทรายขาวจะใช้สำหรับการบริโภคภายในประเทศ แต่การผลิตน้ำตาลทรายดิบจะผลิตเพื่อการส่งออกเป็นส่วนใหญ่ ปริมาณการผลิตน้ำตาลทรายขาวจะขึ้นอยู่กับราคาขายส่งภายในประเทศ ราคาขายอ้อยขึ้นสุดท้าย และปริมาณการผลิตอ้อย ซึ่งในแต่ละปีการเพาะปลูกมีผลผลิตไม่แน่นอน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพภูมิอากาศโดยเฉพาะอย่างยิ่งปริมาณน้ำฝนในแต่ละปี ดังนั้นปริมาณการผลิตน้ำตาลทรายขาวจึงเคลื่อนไหวไปตามปริมาณอ้อย ส่งผลให้ระดับราคามีการเคลื่อนไหวตามไปด้วย รัฐบาลจึงเข้าควบคุมราคาทั้งขายส่งและขายปลีก สำหรับปริมาณการผลิตน้ำตาลทรายดิบนั้น ปัจจัยที่มีผลกระทบที่สำคัญคือราคาส่งออกเอฟโอบี ปริมาณการส่งออกน้ำตาลทรายดิบของโลกโดยไม่รวมของไทยและสต็อกน้ำตาลในตลาดโลก ดังนั้นถ้าปีใดสต็อกน้ำตาลในตลาดโลกต่ำ ราคาในตลาดโลกจะสูงซึ่งส่งผลให้ราคาส่งออกเอฟโอบีสูงตามไปด้วย ผู้ผลิตต้องการที่จะผลิตน้ำตาลทรายดิบมากขึ้น ทั้งนี้เพราะต้นทุนในการผลิตน้ำตาลทรายดิบจะต่ำกว่าต้นทุนการผลิตน้ำตาลทรายขาว

ในด้านการบริโภคน้ำตาลในประเทศนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การบริโภคทางตรงและการบริโภคทางอ้อม การบริโภคทางตรงคิดเป็นร้อยละ 70 ของปริมาณทั้งหมด ซึ่งเป็นการใช้น้ำตาลสำหรับประกอบอาหารและเครื่องดื่มประจำวันตามครัวเรือนและร้านค้า ปริมาณการบริโภคจะเพิ่มขึ้นตามอัตราการเพิ่มของประชากร ส่วนการบริโภคทางอ้อมเป็นการใช้น้ำตาลเพื่อ

วัตถุดิบในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ผลิตอาหาร เครื่องดื่ม และยารักษาโรค คิดเป็นร้อยละ 30 ของปริมาณทั้งหมด ปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบต่อการบริโภคน้ำตาลภายในประเทศ คือ ความผันผวนของราคาน้ำตาล อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะได้มีการกำหนดราคาน้ำตาลไว้แล้ว ก็มิได้หมายความว่าปริมาณการบริโภคจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ หากคำนึงปัจจัยอื่นด้วย เช่น รายได้ ตลอดจนอัตราการเพิ่มประชากร นอกจากนั้นแล้วการส่งน้ำตาลออกไปจำหน่ายต่างประเทศได้มากหรือน้อยเพียงใดยังขึ้นอยู่กับนโยบายทางการค้า เช่น นโยบายการเก็บภาษีการค้าส่งออก ค่าธรรมเนียมพิเศษ เป็นต้น

อุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล ต้องเผชิญกับปัญหาที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันหลายประการเช่น ปัญหาการขาดแคลนแรงงานตัดอ้อย ปัญหาต้นทุนการผลิตสูง ปัญหาด้านการขาดเทคโนโลยีที่เหมาะสม และปัญหาราคาอ้อย ราคาน้ำตาลที่มีความผันผวนซึ่งจะนำไปสู่ภาวะขาดแคลนและล้มตลาดอย่างรวดเร็ว ทำให้ทั้งชาวไร่อ้อยและโรงงานน้ำตาล ต้องแบกรับความเสี่ยงจากความผันผวนของสภาพแวดล้อมภายนอกตลอดเวลา และปัญหาที่สำคัญของโลกขณะนี้คือปัญหาขาดแคลนพลังงาน ทุกประเทศมีความต้องการพลังงานทดแทน อ้อยเป็นพืชชนิดหนึ่งที่สามารถผลิตเป็นเอทานอลได้ ดังนั้นผู้ผลิตน้ำตาลหลายรายได้นำอ้อยไปผลิตเป็นเอทานอลกันมาก รวมถึงผู้ผลิตในประเทศไทยด้วย โรงงานน้ำตาลส่วนใหญ่ต่อ ยอดธุรกิจนอกเหนือจากโรงงานน้ำตาล ด้วยการขยายธุรกิจเป็นโรงงานผลิตเอทานอล และอื่น ๆ อีก ตามวัตถุดิบเดิมที่มี แต่ถึงอย่างไรก็ตามปริมาณการผลิตน้ำตาลในตลาดโลกยังมีมากเกินความต้องการ จึงทำให้ราคาน้ำตาลตกต่ำ ตรงกันข้ามกับราคาน้ำตาลในประเทศปรับตัวสูงขึ้น เป็นไปตามต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาลของไทยต้องวางแผนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต สร้างจุดแข็ง และอาศัยความได้เปรียบทางการแข่งขัน เพื่อให้สามารถต่อสู้และแข่งขันกับคู่แข่งในตลาดโลกได้

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า อุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล จะต้องเผชิญปัญหาทั้งด้านการผลิต การบริโภค และการส่งออก ท่ามกลางความผันผวนทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ ดังนั้นการศึกษาควมมีการสำรวจ ศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์แนวโน้มด้านอุปสงค์และอุปทาน และผลกระทบจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาและเพิ่มโอกาส รวมถึงการสนับสนุนข้อมูลเชิงเปรียบเทียบในมุมมองต่าง ๆ ทั้งในด้านจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ข้อจำกัด ตลอดจนแนวโน้มของอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมและนักลงทุนที่มีความสนใจต่อการลงทุนในอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาลและผลิตภัณฑ์ที่ทำจากน้ำตาลต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา แบ่งออกเป็น 7 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อศึกษา และวิเคราะห์ผลกระทบจากปัจจัยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในประเทศ และต่างประเทศประกอบด้วย นโยบายรัฐ กฎหมาย สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่มีผลต่อ SMEs ในอุตสาหกรรมนี้
2. เพื่อศึกษา และวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของโครงสร้างของอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล ประกอบด้วย ขนาดอุตสาหกรรม ขั้ววงจรชีวิตของอุตสาหกรรม การตลาด และคู่แข่ง ที่มีผลต่อ SMEs ในอุตสาหกรรมนี้
3. เพื่อศึกษา และวิเคราะห์ผลกระทบจากปัจจัยความน่าสนใจของอุตสาหกรรม ประกอบด้วย ผู้จัดหาวัตถุดิบ ผู้ซื้อ การแข่งขัน และสินค้าทดแทน รวมถึงแนวโน้มและปัจจัยการขับเคลื่อนธุรกิจที่มีผลต่อ SMEs ในอุตสาหกรรมนี้
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบด้านรูปแบบของโครงสร้างการบริหารจัดการ ประกอบด้วย ด้านการตลาด ทรัพยากรมนุษย์ เทคโนโลยีและสารสนเทศ การผลิต และการเงิน ที่มีผลต่อ SMEs ในอุตสาหกรรมนี้
5. เพื่อหาแนวทางและรูปแบบในการพัฒนาศักยภาพ เพิ่มโอกาสการลงทุนและการแข่งขันให้กับ SMEs ในอุตสาหกรรมนี้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
6. เพื่อจัดทำและวิเคราะห์ปัจจัยดัชนีชี้วัดในการเตือนภัย (Indicator Warning Sign) ให้กับ SMEs ในอุตสาหกรรมนี้
7. เพื่อเผยแพร่ข้อมูลการศึกษาเชิงลึกและเตือนภัยก่อนการตัดสินใจดำเนินการให้กับ SMEs ในอุตสาหกรรมนี้ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานที่สนใจ

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ในการกำหนดขอบเขตของการศึกษาอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาลและผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลนี้ จะศึกษาตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ISIC) ดังนี้

ISIC	D15420	การผลิตน้ำตาล
ISIC	D15421	โรงงานผลิตน้ำตาลจากอ้อย
ISIC	D15422	โรงงานผลิตน้ำตาลบริสุทธิ์
ISIC	D15423	การผลิตน้ำตาลจากพืชยกเว้นอ้อย
ISIC	D15430	การผลิตโกโก้ ช็อกโกแลต และขนมชนิดเคลือบและมีไส้เป็นน้ำตาล
ISIC	D15431	การผลิตผลิตภัณฑ์โกโก้

ISIC	D15432	การผลิตผลิตภัณฑ์ช็อกโกแลตและขนมหวานเคลือบน้ำตาล
ISIC	D15433	การผลิตหมากฝรั่ง

การศึกษาและวิเคราะห์นี้จะนำข้อมูลมาจากการประมวลข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (การสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึก) และชั้นทุติยภูมิ (จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง) โดยมีขอบเขตในการศึกษา และวิเคราะห์ดังนี้

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอุตสาหกรรมกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมในระดับมหภาค และ SMEs ทั้งในด้านนโยบายรัฐ การเมือง กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยด้านเทคโนโลยี และปัจจัยขับเคลื่อนอุตสาหกรรม

2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเชิงลึกทั้งมหภาคและ SMEs เกี่ยวกับอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเจาะจงโดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ขนาดอุตสาหกรรม การวิเคราะห์ขั้นของวงจรชีวิตของอุตสาหกรรม รวมทั้งการวิเคราะห์ทางการตลาด และการวิเคราะห์ตำแหน่งอุตสาหกรรม (BCG)

3. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเชิงลึกทั้งมหภาคและ SMEs เกี่ยวกับความน่าสนใจของอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล ประกอบด้วย การวิเคราะห์ผู้รับเหมาช่วง และผู้สนับสนุนวัตถุดิบ การวิเคราะห์ผู้ซื้อ การวิเคราะห์การแข่งขัน การวิเคราะห์คู่แข่งที่เข้ามาใหม่ การวิเคราะห์สินค้าและบริการทดแทน การวิเคราะห์แนวโน้มและปัจจัยขับเคลื่อนอุตสาหกรรม และการวิเคราะห์คู่แข่งในอุตสาหกรรม

4. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเชิงลึกทั้งมหภาคและ SMEs เกี่ยวกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล ประกอบด้วย การวิเคราะห์วิสัยทัศน์ พันธกิจ การวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา การวิเคราะห์ทักษะและทรัพยากร การวิเคราะห์ระบบและรูปแบบของการจัดการ การวิเคราะห์โครงสร้างขององค์กร การวิเคราะห์ระบบและรูปแบบการวางแผน และการวิเคราะห์ปัญหาหลักในการบริหารจัดการ

5. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเชิงลึกทั้งมหภาคและ SMEs เกี่ยวกับการวิเคราะห์การบริหารจัดการตามลักษณะงานของอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล ประกอบด้วย การจัดการการตลาด การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การจัดการเทคโนโลยี และสารสนเทศ การจัดการการดำเนินงานและการผลิต และการจัดการด้านการเงิน

6. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเชิงลึกทั้งมหภาคและ SMEs เกี่ยวกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล และวิเคราะห์การบริหารจัดการตามลักษณะงาน

1.4 ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงโครงสร้างของ SMEs ในอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล
2. ทำให้ทราบถึงผลกระทบของปัจจัยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศของอุตสาหกรรมนี้ในเชิงลึกที่เกิดจากการผลิตและการค้าเพื่อให้ SMEs และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขปัญหา
3. ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และสถานการณ์ที่มีความสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรง และปัจจัยที่นำไปสู่ผลแห่งความสำเร็จต่ออุตสาหกรรมนี้ อันเป็นประโยชน์ต่อ SMEs ที่จะ เป็นแนวทางและรูปแบบการพัฒนาศักยภาพในการลงทุนและการแข่งขันในประเทศและต่างประเทศได้อย่างเหมาะสม
4. ทำให้ทราบถึงปัจจัยเตือนภัย (Warning Sign) และเป็นข้อมูลก่อนการตัดสินใจดำเนินการให้กับ SMEs ในอุตสาหกรรมนี้ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานที่สนใจ
5. ทำให้ทราบแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของ SMEs ในอุตสาหกรรมอาหาร กลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล

1.5 โครงสร้างการศึกษา

การศึกษาอุตสาหกรรมอาหารกลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลนี้มีรูปแบบโครงสร้างการศึกษาดังภาพ

ภาพที่ 1.1 โครงสร้างของการศึกษาอุตสาหกรรมอาหาร กลุ่มน้ำตาล กากน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากน้ำตาล

